

RhetoricaScandinavica

Online, vol 24 / 2020

**Tema: Fred, konflikt
og kommunikasjon**

Tidskrift för skandinavisk retorikforskning
Nr. 81 - 2020

Abstract

RhetoricaScandinavica, ISBN 1397-0534

No 81, 2020, pp. 48-64

Publisher: Retorikförlaget AB

Author Alexander Stagnell, Södertörn University.

Title “Sophists of the Court: Diplomacy, Rhetoric and the Problem of Representation” [”Hovets sofister: Diplomati, retorik och representationens problem”].

Abstract Rhetoric and diplomacy shares something we might call the problem of representation, arising out of the difficulties to ever accurately represent something. In the article, this joint problem is approached through an investigation into its different solutions, taking us from Plato’s and Aristotle’s critique of the sophists, through Demosthenes’ and Aeschines’ joint effort to create peace between Athens and Philip II of Macedon, to Rousseau, Kant, and contemporary scholars studying diplomatic rhetoric. In Kant’s idea of perpetual peace and Perelman’s concept of a universal audience, we eventually find what we might call modernity’s answer to this ancient problem, the acceptance of what in Hegelian parlance could be called the bad infinity of diplomatic and rhetorical communication. Finally, and by contrast, Lacan’s use of the diplomat as an illustration of the limits of representation is discussed and the possibility of avoiding the endless dialectic of trial and error is developed.

Keywords Rhetoric, Diplomacy, Representation, Perpetual Peace.

*Alexander Stagnell är filosofie doktor och lektor i retorik vid Södertörns Högskola.
epost: alexander.stagnell@sh.se*

Alexander Stagnell:

Hovets sofistler: Diplomati, retorik och representationens problem

Retoriken och diplomatin delar något vi kan kalla representationens problem och som springer ur svårigheterna att någonsin på ett korrekt sätt representera någonting. Föreliggande artikel tar sig an detta gemensamma problem genom att undersöka de olika lösningar som erbjudits genom historien, något som tar oss från Platons och Aristoteles kritik av sofisterna, via Demosthenes och Aeschines ansträngningar att mäkla fred med Filip den II av Makedonien, till Rousseau, Kant och det samtida studiet av diplomatisk retorik. I Kants idé om den eviga freden och Perelmans begrepp om det universella auditoriet finner vi också något som framstår som modernitetens svar på detta antika problem, accepterandet av vad vi med Hegel skulle kunna kalla språkets och fredens dåliga oändlighet. Slutligen diskuterar artikeln Lacans förståelse av diplomaten som representant och de möjligheter som erbjuds att undkomma den oändliga dialektiken mellan försöket och dess misslyckande.

Få skulle invända mot påståendet att diplomatin och retoriken delar en historia. De båda begreppens respektive ursprung är exempelvis möjliga att spåra till den antika grekiskan, även om de grekiska skrifterna knappast namnger, kodifierar och diskuterar konsten att stifta fred mellan stridande parter i alls samma uträkning som de behandlade talekonsten. Redan under 1800-talet, när diplomatibegreppet fortfarande var en nymodighet på den Europeiska kontinenten, framhölls dock ofta kopplingen mellan franskans *diplomatie* och den antika grekiskans *δίπλωμα*.¹ Det senare är ett substantiv med innebörden 'någonting dubbelt'

1 En sådan kommentar om diplomatibegreppets ursprung kan vi till exempel finna i *Traite complet de diplomatie* (Garden, 1833).

och användes av bland annat Aristoteles för att tala om vintergatans parallella strömmar men också av Cicero som brukade det grekiska ordet för att hänvisa till det 'dubbelvikta papper' som användes likt en typ av rekommendationsbrev och resehandling (Aristotle, 346a, övers. 1952; Cicero & Atticus, 10.17.4, övers. 1999). Det moderna ordet diplomati och grekiskans *δίπλωμα* ska således ha gemensamt att de båda pekar mot sändebudets helgade status och det faktum att den största kränkningen består i att skada en ambassadör på resa. Ytterligare ett exempel på denna koppling finner vi hos Plutarchos som i sin biografi över Galba bland annat skriver:

When the consuls provided public servants to carry the decrees of the senate to the emperor, and gave to these the diplomas [*δίπλώματα*], as they were called, sealed with their official seal (in order that the magistrates of the various cities, recognising this, might expedite the supply of fresh vehicles for the journey of the couriers) [...].

(8.4, övers. 1926)

Men retorikens och diplomatins nära relation är inte enbart en filologisk fråga. Vi vet också att många av antikens stora talare ofta fungerade som sändebud och förhandlare i krigstid och att retoriken och diplomatin därmed delar en annan, i högre grad grundläggande, fråga: Vad innebär det att representera någon eller någonting? Inom ramen för den diplomatiska praktiken har genom historien, frågan om den retoriska representationen ställts på sin spets: Hur är det möjligt att representera såväl situationen som den eller det i vars ställe vi talar på ett sådant sätt att det blir möjligt att undvika eller att avsluta ett blodigt krig? Med andra ord: Hur använder vi orden för att motverka splittring och istället skapa förståelse, samförstånd och i slutändan fred? För att förstå denna fråga är det viktigt att först undersöka hur retoriken och diplomatin, såväl enskilt som gemensamt, har tagit sig an denna problematik historiskt, samt hur representationens problematik har förståtts i relation till det retoriska utövandet i allmänhet och till den diplomatiska retoriken i synnerhet. Låt oss därför, i samklang med retorikens likväl som diplomatins historia, inleda genom att rikta blicken mot antikens Grekland i syfte att där försöka påbörja en berättelse om deras gemensamma utveckling. Först därefter kommer det att vara möjligt att fördjupa förståelsen av representationens problematik samt hur såväl retoriker som företrädare för den politiska filosofin har försökt lösa detta på diplomatins område. Slutligen kommer vi att behöva fråga oss om den väg som retoriken och diplomatin gemensamt har vandrat, det sätt på vilket vi frågat oss vad som krävs för att lösa representationens problematik, verkligen leder oss rätt, eller om diplomatin, om vi skulle se på den ur en annan vinkel, kan hjälpa retoriken att på nytt tänka representationens gräns.

Diplomatisk och retorisk representation: En gemensam historia

Vid sidan av Gorgias uppdrag som Leontinis ambassadör till Aten (då han, enligt såväl Diodorus Siculus som Dionysos från Halikarnassos, ska ha trollbundet aten-

arna med sin talekonst) finner vi det kanske mest välkända exemplet på kopplingen mellan retorik och diplomati från antikens Grekland i stiftandet av den så kallade filokratiska freden. Bland de atenska ambassadörerna som förhandlade fram avtalet ingick bland andra Demosthenes och Aeschines, vid tiden två relativt unga män², som tillsammans med de övriga sändebuden fick till stånd ett fredsavtal mellan Aten och Filip II av Makedonien. Eftermälet till detta avtal, som trots freden i efterhand framstod som en seger för Filip, finns nedtecknat i den rättsprocess som fått namnet *Περὶ τῆς παραπροσβείας* [*Peri tēs paraprosbeías*] eller *Om den falska ambassaden*, vars upprinnelse står att finna i den anklagelse som Demosthenes riktade mot Aeschines gällande att den senare skulle ha mottagit mutor från den makedonske kungen. I sitt försvar pekade Aeschines på att det endast var i och genom den skickliga ambassadörens omsorg som freden över huvud taget kunde bli möjlig, och att atenarna därmed skulle akta sig för att döma de män som tjänat som framgångsrika sändebud:

Envoys, men of Athens, must be evaluated according to the context in which they served, generals according to the forces they commanded. The statues you set up and the honorary seats and the garlands and meals in the Prytaneum are not for those who have brought back peace but for those who have won battles. If the envoys are held responsible for wars while the generals are rewarded, your wars will be without truce or quarter. Nobody will agree to serve as an envoy.
(80, övers. 2000)

Frågan gällande vad som krävdes av en god ambassadör, han som skulle representera statens intressen, och vad som kunde förväntas av honom i termer av moraliska dygder och retoriska förmågor, förblev central under stora delar av antiken. Dock ledde sällan dessa reflektioner till utvecklandet av vad vi i dag skulle kalla en diplomatisk konst eller teori, åtminstone inte samlad under ett och samma begrepp. Närmare tvåtusen år efter den filokratiska freden, när naturrättsfilosofer likt Alberico Gentili och Hugo Grotius under femton- och sextonhundralet började intressera sig för de lagar som styr relationer mellan suveräner, kom återigen den retoriska traditionen att spela en betydande roll. Den senare citerade såväl Aristoteles som Cicero när han i *De jure belli ac pacis* ämnade utreda krigets orättfärdiga grunder:

Aristotle in the third book of his *Rhetoric*, speaking of the promoters of war, asks, if it is not unjust for a neighbouring people to be enslaved, and if those promoters have no regard to the rights of unoffending nations? Cicero, in the first book of his *Offices*, speaks in the same strain, and calls the courage, which is conspicuous in danger and enterprise, if devoid of justice, absolutely undeserving of the name of valour. It should rather be considered as a brutal

2 Grekerna använde en rad begrepp som i dag oftast översätts med 'ambassadör' eller 'sändebud'. Ordet *προσβεία* [*presbeía*], som används om Demosthenes och Aeschines gemensamma ambassad, betyder också 'älder', 'de äldres rätt' och 'dignitet' eller 'rang'.

fierceness outraging every principle of humanity.
(Grotius, 1625/1901, s. 227)

Vid sidan av den roll som retorikens tankegods spelat i förståelsen av de lagar som styr relationer mellan stater och suveräner har också talekonsten utgjort en ovärderlig källa till kunskap för de europeiska adelsmän som ämnade anta den ofta otacksamma (och kostsamma) uppgiften som kungens eller furstens sändebud. För att utbilda dessa aristokrater började också det tidigmoderna Europa producera handböcker i ambassadörskonst. Och även om det där ofta framfördes kritik mot den klassiska skolning och de ofta storslagna idéer om den ofantliga bildning som påstods krävas för att bli en god ambassadör – han förväntades behärska såväl grekiska som latin, vara beläst vad gällde Europas historia och de religiösa tvistefrågorna samt vara kunnig i alla de nya vetenskaperna – framhölls trots allt vikten av att ett sändebud, för att bli framgångsrik, var tvungen att behärska den antika talekonsten. Den franske adelsmannen och ambassadören Jean Hotman skrev exempelvis följande i ett av de första verken i denna genre som nådde en bredare läsekrets:

Förutom detta finns det en rad andra aspekter att ta i beaktning vad gäller Ambassadörens person, av vilka jag ska ta upp några; dock inte för att skapa den perfekta ambassadörens Idé, likt Tasso, Magio, Gentili och vissa andra har försökt göra. Ty, som man har sagt ända sedan Platons *Staten*, att Idéerna finns i himlen, är således bilden av den perfekta ambassadören sådan att det vi har föreställt oss aldrig kommer att existera bland oss människor. De vill att han ska vara teolog, astrolog, dialektiker, excellent talare, klok som Aristoteles och vis som Salomo. Men jag ska inte ge honom mer än vad han kan få del av genom praktiken och naturen.³
(1603, s. 11–12)

Renässanshumanismens intresse för retorik lämnade därmed också tydliga avtryck i den praktik att hålla sig med fasta ambassadörer som växte fram bland tidens europeiska hov, en nymodighet som i dag ofta beskrivs som startpunkten för det moderna diplomatiska systemet (Se ex. Fletcher, 2015; Frigo, 2008; Hampton, 2009). Emellertid har diplomatin, återigen i analogi med retoriken, inte enbart hyllats för sin förmåga att med ordens makt betvinga det fysiska våldet. Den redan nämnda rättegången mellan Aeschines och Demosthenes handlade exempelvis om just denna fråga. Demosthenes menade som sagt att hans ämbetsbroder skulle ha svikit inte bara sin ambassadöriella uppgift utan också sändebudens etablerade seder genom att ha accepterat mutor från den makedonske kungen mot att i gengäld underminera atenarnas position under förhandlingen (282, övers. 2005). Efter att ha anklagat Aeschines för att redan som ung sekreterare i stadens tjänst ha tagit emot mutor, frågar sig Demosthenes om den åtalade inte borde ha kommit på andra tankar och ändrat sina gamla vanor när folket i sin nöd hade förärat honom det ärorika uppdraget som sändebud till Filip:

3 Översättningarna är mina egna om inget annat anges.

He thought nothing of these facts and took no steps to keep the ship of state sailing steadily; in fact, he capsized and sank it and so far as lay in his power maneuvered the ship into the hands of the enemy. And you are not then a sophist? And a wicked one to boot! You are not a speechwriter? And a fiend to boot! You ignored the verse that you performed many times and knew by heart, but you found verses that you never acted at any point in your life and brought them on the public stage in order to harm a citizen.
(250, övers. 2005)

Vi ser här att det sofistiska sändebudet inte bara utgör ett hot mot stadens externa angelägenheter, likt Platons Gorgias hotar han också stadens interna ordning med sin retoriska konst eftersom den inte behöver ”veta hur det ligger till med själva de verkliga förhållandena; den har funnit ett slags övertygelsemekanism som gör att den inför ovetande framstår som om den visste mer än de vetande” (Platon, 459b, övers. 2000). Det är en sådan ordvrängande konst, parat med illvilliga intentioner, som Demosthenes, redan innan förhandlingarna med Filip ens var över, ska ha anklagat sin kollega för att besitta. I sitt försvar berättar Aeschines om hur Demosthenes, under ett avbrott i förhandlingarna, attackerade sin landsman med följande ord: ”You have enraged Philip and made the kind of speech that would not turn war into peace but peace into war without ambassadors” (Aeschines, 37, övers. 2000 [övers. mod.]⁴). En dålig representant är, med andra ord, den som använder sin diplomatiska förmåga inte för att stifta fred, utan för att sprida krig.

Det svåra i att representera en suverän

Genom historien har dessa och liknande spörsmål ofta formulerats under rubriken representationens problem, där implikationerna som kommer av att representera en suverän kommit att illustreras av hur de som av exempelvis Rousseau kallade ”hovets sofistser” (1789/1964, s. 594) förmår nyttja diplomatins tvetydiga konst till att blott främja sina egna (eller den egna statens) intressen snarare än den varaktiga freden och det gemensamma väståndet. I dag är det dock inte längre enbart individuella diplomater som hotar underminera något specifikt avtal eller som försöker förlänga något blodigt krig i egenintresset namn. Istället menar många diplomatiforskare att hela det representationella systemet som sådant befinner sig under attack. Ett av samtidens främsta namn inom diplomatistudier, statsvetaren James Der Derian, menar exempelvis att det han ser som ett av de största hoten mot diplomatin, den globala terrorismen, inte så mycket är

a crisis in the legitimation process as it is a crisis of representation, in which the once dominant state's construction of legitimate political violence, now competing with terrorism's fragmentation of power and globalization by the

4 Grekerna hade som sagt en rad begrepp för sändebudet eller ambassadören, vid sidan av redan nämnda *πρεσβεία* [*presbeía*] brukades exempelvis också *ἄγγελος* [*aggelos*] och *κηρυκεία* [*kerykeía*]. Demosthenes ska i citatet ha använt begreppet *πόλεμος ἀκήρυκτος* [*polemos akeryktos*], bokstavligen ’ambassadörlöst krig’.

media, is reduced to a pure simulation of terrorism and counterterrorism.
(1989/2009, s. 36)

Den förmåga att representera ett politiskt subjekt som diplomaten förmodas besitta framstår, med andra ord, likt det globala systemet av nationalstater, som hotat. Terrorister och en global medieapparat omintetgör den makt (nationalstatens ekonomiska, militära och kulturella styrka) som anses utgöra den egentliga kraften bakom diplomatens ord. I samma stund som världen globaliserades blev den, enligt många diplomatiforskare, också allt mer fragmenterad, något som möjliggjort för nya aktörer att dyka upp i de sprickor som uppstod efter den seismiska chockvåg som skulle ha utgjort historiens slut. Problemet som här visade sig var att dessa nya figurer ofta vägrat att spela efter nationalstaternas redan etablerade regler och att de dessutom inte svarat på diplomatins traditionella påtryckningsmedel. Vissa framstod inte ens som intresserade av att inta en plats vid förhandlingsborden, utan har snarare varit inriktade på att kullkasta hela det internationella systemet. Representationen fungerar därmed enbart, utifrån ett sådant perspektiv, inom ramen för ett system där alla delar en grundläggande respekt för varandra och för den uppsättning basala regler som hela tiden styr utbytet hierarkier och praktiker. Vid sidan av de många anklagelseakter som riktats mot ambassadörer och diplomater med en särskild förmåga att finna vägar att gagna sig själva, det vill säga en kritik mot de möjligheter som erbjuds sändebudet att utnyttja det representativa systemets tve tydigheter för andra begär än varaktig fred, pekas samma problematik också ut (om än från ett annat perspektiv) i samtida studier av diplomatisk retorik. I det nordamerikanska retorikfältet, och då specifikt inom den tradition som studerar retorik i så kallade *Public Affairs*, har den diplomatiska retoriken länge haft en förhållandevis stark ställning som forskningsstema. I en räkka artiklar publicerade i början av femtiotalet utvecklade kommunikationsforskaren Robert T. Oliver vad han ansåg vara en rad brister (men också möjligheter) i detta forskningsfält, ett arbete som också har kommit att utgöra grunden för mycket av den retoriskt inspirerade och orienterade forskning rörande diplomati och övertygande som vi ser i dag (se ex. Carcasson, 2000; Howell, 2008; Kelley, 1988; Lid Falkman, 2009; Yang, 2011). Vad Oliver här hävdade var att målet med en retorisk kritik av diplomatisk kommunikation var att ”judge what they [politiker och diplomater] are doing and to help them to do it better” (1950, s. 25). Det handlar således om att

[t]he speech of diplomacy is subject to strategic considerations as rigorous and complex as those applied to armed forces. Amateurs with words can cause, and on occasion have caused, as much damage and tragic waste as have amateurs in military command. [...] Teachers of speech can learn as much from strategic principles developed by seasoned diplomats, just as these diplomats might profitably draw much more heavily upon the trained skill of professional speech experts.
(Oliver, 1951, s. 207)

Vad vi finner här är ytterligare ett sätt att formulera det vi kan kalla representationens problem, det faktum att diplomater är ”spokesmen, not speakers; agents,

not principals” (Oliver, 1952, s. 171), representanter för någon annan snarare än egenmäktiga talare som kan förutsättas vara den direkta källan till det förmedlade budskapet. Det är detta tillstånd, eller snarare denna position, som alla från Demosthenes till Oliver menar öppnar för en rad komplikationer. I den senares förståelse är det dock inte främst potentialen i att den skickliga diplomaten missbrukar sin ställning för att gagna ett annat mål än suveränens eller fredens (det vi ser i Rousseaus och Demosthenes respektive sofistanklagelser), utan snarare det faktum att en oduglig ambassadör riskerar att misslyckas med att korrekt företräda sin uppdragsgivare, som utgör det största hotet med den diplomatiska representationen. Med andra ord, retorikforskningens roll inom diplomatins fält verkar bestå i att studera diplomatiska tal i syfte att utarbeta strategier som minimerar representationens risker och därmed göra det möjligt för diplomater, likt dagens teknologiska högpresisionsvapen, att med hjälp av retorik träffa sina mål utan att åsamka så kallad *collateral damage* eller oförutsedda skador. Det återkommande problemet, från Aten till franska revolutionen och framåt, verkar således bestå i att förhindra eller åtminstone motverka representantens vacklande relation till det som ska representeras och därigenom att minimera de skador som uppstår på grund av att det alltid verkar finnas ett glapp mellan orden som uttalas och den som uttalar dessa ord i någon annans namn. Det är detta glapp en retorisk förståelse av det diplomatiska språket ska bidra till att om inte stänga så åtminstone minimera.

Sofistiska diplomater och diplomatiska sofistser

I sitt elfte seminarium, i samband med en diskussion av det Freudianska begreppet *Vorstellungrepräsentanz*, pekar Jacques Lacan ut vad som vid första anblick framstår som samma diplomatiska representationsproblem.

Måste jag betona att *Repräsentanz* ska förstås i termer av hur saker och ting sker på den reella nivån, där kommunikationen verkställs på alla mänskliga områden. Dessa representanter är ju vad vi vanligtvis kallar till exempel Frankrikes representant. Vad är det diplomaterna måste göra när de samtalar? Sinsemellan bör de endast fylla funktionen att vara rena representanter, och framför allt får deras egen betydelse inte inverka på spelet. När diplomater samtalar förväntas de representera något vars betydelse, som för övrigt är skiftande, befinner sig bortom deras egen person, Frankrike, England, osv. I själva samtalet bör var och en endast ta fasta på vad den andre meddelar i sin rena funktion, som betecknande. Han behöver inte ta hänsyn till vad den andre är, som en närvaro, som en mer eller mindre sympatisk människa. Det psykologiska mellanspelet är en orenhet i detta spel. (1973/2015, s. 245)

Vad Lacan – och varje retoriskt intresserad tänkare från Aristoteles och framåt – har att invända mot en sådan beskrivning av den diplomatiska praktiken är att det endast är en idealsituation som aldrig kan existera bortom exemplet: Språket kan aldrig fungera som ett rent betecknande, och det är i glidningarna mellan det

betecknande (diplomaten) och det som är betecknat (suveränen) som detta psykologiska mellanspel oundvikligen uppstår och förorenar kommunikationen. Utrymmet som kan skönjas mellan representanten och det representerande, det som enligt Rousseau utnyttjas av hovets sofistler i syfte att få krig att framstå som mer fördelaktigt än fred, återkommer också i kritiken mot de ursprungliga sofisterna. I *Om sofistiska vederläggningar* skriver Aristoteles:

[N]amnen är begränsade, liksom mängden av satser, men föremålen är oändliga till antalet. Alltså är det nödvändigt att samma sats och ett enda namn betecknar flera saker. [...] Så, av denna orsak (och av andra som kommer att nämnas nedan) finns det också logiska slutledningar och vederläggningar som är skenbara men inte verkliga. Och eftersom det lönar sig bättre för vissa människor att *anses* vara visa än att *vara* visa utan att *anses* vara det [...], så är det klart att det är nödvändigt för dessa människor att också *anses* utföra en vis mans uppgift, snarare än att *utföra* en vis mans uppgift utan att *anses* göra det. [...] Det står alltså klart att det finns en sådan klass av argument och att en sådan färdighet eftertraktas av dem vi kallar sofistler.
(165a, övers. 2000)

Sofistens konst består således, i motsats till Aristoteles egentliga retorik, i förmågan att utnyttja representationens mång- och tvetydigheter, dess homonymier och amfibolier⁵, i syfte att tjäna ”pengar på skenbar men inte verklig visdom” (165a, övers. 2000). En sann retoriker, den som antingen behärskar den korrekta förmågan alternativt den som besitter de rätta intentionerna (Aristoteles, 1355b, övers. 2012), bör därmed sträva mot att i alla lägen avslöja denna hotande praktik av sofistiskt tal. Emellertid härstammar det hot som sofisten utgör, inte bara mot retoriken i egenkap av konst utan mot hela det politiska livet, inte från språket självt utan från en motsättning, eller snarare ett glapp, mellan språket och de verkliga ting som språket är satt att representera. Hela representationens problematik, enligt Aristoteles, återfinns därmed bortom retorikens och språkets respektive gränser. Problemet är redan på förhand givet och ofrånkomligt. För Aristoteles framstår sofisten trots (eller kanske på grund av) detta som ett i första hand moraliskt problem, då ”retoriken och de som påstår sig representera den [ikläder sig] politiken kostym dels på grund av bristande bildning, dels på grund av inbilskhet och dels av andra mänskliga orsaker” (1356a, övers. 2012). Likt dagens diplomatiforskare vill Aristoteles därmed lösa representationens problem genom att upprätta ett stabilt system av moraliska regler som sätter upp hinder för den som ämnar utnyttja meningens glidningar. På samma sätt tävlar Demosthenes och Aeschines i att påvisa att den andre är Athens mest arroganta man och att fredsavtalets misslyckande därmed är en direkt effekt av denna bristande moral. Men problemet rör inte bara talarens eller ambassadörens etiska tillkortakommanden. I Isokrates tal *Περὶ εἰρήνης* [*Peri eirēnēs*], *Om freden*, framhåller han att vad som har kommit att kallas *Det allierades*

5 Aristoteles associerar också explicit dessa figurer med sofisterna (1404b, 1407a, övers. 2012).

krig (355-357 f.v.t) och som utkämpades mellan Aten och ett antal av stadens tidigare bundsförvanter, möjliggjordes av att demokratins förkämpar lyssnat på demagoger snarare än på förnuftet och att de därmed skulle ha glömt de demokratiska värden som staden med stolthet ansåg sig representera:

I see that you do not listen to speakers equally. You pay attention to some but cannot even endure the voice of others. [...] Those who urge war lead you to expect that we will regain the property we had in other cities and recover the power we had before, whereas those who counsel peace offer nothing of the sort; they say rather that we must live in peace and not desire more than justice allows but be content with what we have at present, which is the most difficult thing of all for most people.

(Isocrates, 3–7, övers. 2000)

Att sofistser och krigshetsare kan vinna gehör beror därmed inte bara på deras förmåga att utnyttja språkets mång- och tvetydigheter, utan lika mycket på åhörarnas oförmåga att se igenom detta taskspel. Aristoteles formulerar hela problematiken i en (möjligen ofullständig) liknelse mellan språket och de brickor som användes för att göra beräkningar: ”Så på samma sätt som [...] de som inte är skickliga på att flytta runt brickorna blir vilseledda av dem som är experter, så råkar, när det gäller argument, de som är obekanta med namnens potential ut för felslut, både när de själva argumenterar och när de hör på andra” (165a, övers. 2000). När representationens lagar inte längre upprätthålls kan sofisterna fira sina triumfer. Även i vår postkantianska värld behandlas detta epistemologiska problem med moraliska dekret, likt Perelman när han inser att det är omöjligt att någonsin tala direkt till det universella auditoriet. I en text som diskuterar implikationerna som kan härröras ur hans teorier, och de konsekvenser detta får för relationen mellan retorik och filosofi, menar han att uppmaningen att tala till det universella auditoriet framförallt ska förstås som en moralisk plikt:

I mina ögon hämtar den filosofiska argumentationen sin inspiration i Kants kategoriska imperativ: Filosofen bör [*doit*] argumentera på ett sådant sätt att talet, enligt honom, skulle kunna få medhåll från det universella auditoriet.

(Perelman, 1975, s. 152)

Perelman menar att enbart genom att på detta vis vända sig till det universella auditoriet – inte som en existerande publik eller som en uppsättning redan bestämda argumentativa ideal utan som en regulativ idé – skulle retoriken kunna undgå den kritik som Platon riktar mot den i *Gorgias* och, i samma rörelse, inordna filosofin i retorikens system som en, eller till och med den främsta, av konstens generer.⁶ Genom att alltid rikta oss mot det universella auditoriet, att följa argumentationens kategoriska imperativ, är tanken att vi inte kommer att frestas att använda de många sofistiska tekniker som alltid står till vårt förfogande när något partikulärt audito-

6 Minns här också Perelmans ställningstagande i *Retorikens imperium*, där han menar att ”all praktisk filosofi [hör] till den epideiktiska genren.” (1977/2004, s. 47)

rium ska övertygas. Argumentationens kategoriska imperativ tvingar oss att inte utnyttja möjligheten att använda språkets mångtydighet för att tillfredsställa våra personliga begär.

Ställd inför svårigheterna att någonsin lyckas instifta en evig fred försöker Kant erbjuda en liknande lösning på diplomatins område då han, i sin pamflett *Om den eviga freden*, skriver: ”Om det är en plikt och förhoppning att ett offentligt rättstillstånd skall kunna förverkligas, även om detta endast kan ske genom ett ständigt fortskridande närmande, då är *den eviga freden*, som kommer att följa på de hittills felaktigt kallade fredssluten (egentligen endast vapenstillstånd) ingen tom idé” (1795/2018, s. 114). För Kant låg hindren för den eviga fredens realiserande inte i svårigheterna att upprätta det fredsförbund mellan stater som han menade krävdes för detta ändamål. Istället är det i motsättningen mellan den underkastelse som den eviga fredens diplomati kräver av staterna som ingår det och den oinskränkta frihet som måste till i konstituerandet av en republik, som denna diplomati förvandlas från ett reellt existerande mål till en regulativ idé. Svårigheterna ligger, med andra ord, inte i fredsförbundet självt, utan i den republikanska konstitution som Kant menade var förutsättningen för att kunna instifta en evig fred. Utan en stat styrd av folkviljan skulle medborgaren – den som betalar krigets pris med sitt eget blod – förbli blott en undersåte medan kungen, han som inte behöver ”vidkännas minsta inskränkning i sina överdådiga middagar, jakter, lustslott, hovfester o.d. för krigets skull”, kan fortsätta att ”på de obetydligaste grunder fatta ett beslut om krig, som gällde det en lustutflykt, och med markerad likgiltighet ge diplomaterna (som alltid är tjänstvilliga i sådana fall) i uppdrag att i anständighetens namn rättfärdiga kriget” (Kant, 1795/2018, s. 60). Dock inser Kant begränsningarna i sin teori, då folket, om än mer varsamt när det kommer till att förklara krig än monarken, inte nödvändigtvis måste hålla sig från att exempelvis krossa en numerärt, ekonomiskt och militärt underlägsen grannstat. Det är också därför Kant förvandlar freden till en regulativ idé när han, i den andra upplagan av *Om den eviga freden*, bland annat avslutar sin pamflett genom att addera den redan citerade uppmaningen. Den eviga freden, likt ett tal till det egentligt universella auditoriet, förblir därmed omöjlig att förverkliga i sin fullständighet. Detta till trots måste vi, menar såväl Kant som Perelman, fortsatt sträva mot att uppnå dessa ouppnåeliga ideal. Vi måste, med andra ord, fortsätta att respektera diplomatins och argumentationens lagar då det enda alternativet är ett sofistiskt kaos. Även i dagens diplomatistudier framhålls ofta förslaget att diplomatins motmedel för att bekämpa våld och terrorism i det globala samhället måste bestå i att röra sig bortom vad som uppfattas som diplomatins traditionella mål – att främja nationalstatens egenintressen – och istället anamma en logik hämtad från *public diplomacy*, där målet inte är att föra det diplomatiska samtalet i en viss förutbestämd riktning, utan att istället skapa större konsensusgemenskaper. Med andra ord: En diplomati för det tjugoförsta århundradet måste försöka tala till en så stor del av de rationella lyssnarna som möjligt snarare än till individuella representanter med en egen agenda.

To remain relevant and maintain legitimacy in the eyes of both domestic and

international audiences, nation states must re-evaluate their methods and level of interaction with the public. This will require a move from traditional diplomatic tactics to the more open, transparent and fair tactics of a new public diplomacy, which involves listening to the voices, views and impressions of outsiders, processing what is learned from the process and incorporating the learning into the making of subsequent foreign policy. (Deos & Pigman, 2010, s. 156)

Det framstår här som om diplomatin, bara genom att lämna bakom sig idén om att diplomater representerar ett politiskt subjekt och att sändebudets uppgift är att maximera suveränens vinning, kan förbli en relevant praktik i dagens globala politiska system. Systemet har, med andra ord, utvecklats på ett sätt som gör att praktikerna hos de representanter som är satta att beskydda det har blivit tandlösa. Därmed måste nya praktiker utvecklas som förmår hantera den nya erans sofistser. Ursprunget till representationens problem verkar således inte återfinnas i den representativa akten själv utan springer snarare ur den eller det som representeras. Om vi förmår installera ett system som eliminerar alla tve- och mångtydigheter från det representerade ska det också vara möjligt för oss att oskadliggöra hoten mot den hållbara freden. Det är därför *public diplomacy* (och alla liknande begrepp som utvecklats inom diplomatistudier) bör ses som ett försök att eliminera diplomatins mest grundläggande motsättning, den mellan individens och statens egenintresse och fredens allmänintresse, genom att presentera diplomaten som en representant för folkets förmodade inneboende vilja till fred. Endast genom en sådan rörelse ska det vara möjligt att motarbeta det system som sedan antiken enbart främjat suveränens begär till mer makt.

Diplomatins ändliga oändlighet

Sedan Kant, mitt under den franska revolutionen, pekade ut staternas statsskick som det främsta hotet mot diplomatins fredsmäklande, har många också tävlat om att förklara diplomatins död. Om det inte har varit teknologiska landvinningar som telegrafan, telefonen eller internet har det istället varit sofistiska ambassadörer, folkets krav på öppenhet och demokrati (vilket ansågs stå i direkt motsats till den sekretess som effektiv diplomati kräver) eller nya massförstörelsevapen som utgjort det oöverkomliga hindret för en hållbar fred frammäklad på diplomatisk väg. Men likt Aristoteles och Perelmans förståelse av retorikens sofistproblem förutsätter denna kritik mot diplomatins effektivitet att hotet kommer utifrån, att det är externt i relation till arbetet med att stifta fred. Med andra ord: retorikens och diplomatins praktiker förutsätts i sig själva vara enhetliga och utan interna motsättningar. Istället är det i mötet med den föränderliga omvärlden som en viss antagonism avslöjas (vilket i sin tur gör att praktiken måste bytas ut, moderniseras eller influeras av idéer och tankar hämtade från något annat fält). Det är, för att tala med Aristoteles, således för att verkligheten är mer mångfacetterad än vad språket förmår representera eller för att tekniken, folkviljan eller ambassadörernas självintresse är starkare än den diplomatiska representationens fredsmäklande krafter som de båda miss-

lyckas och vi istället överlämnas till det som Hegel kallade *dålig oändlighet* [*schlechte Unendlichkeit*]. Vad den senare, i sin kritik av bland annat Kant, här hade i åtanke var idén om att omöjligheten att någonsin fullända förverkligandet av ett ideal (en konst som i varje given situation förmår övertyga eller skapa evig fred) måste leda till att det utopiska projektet omvandlas till ett moraliskt spörsmål i form av en regulativ idé. Då denna dåliga oändlighet, som egentligen bara är en dold ändlighet, alltid måste sätta upp en ny gräns varje gång ytterligare ett försök att realisera idealet har misslyckats, menar Hegel att det

på andra sidan gränsen, uppstår blott en ny, vilken har samma öde, att som ändlig tvunget måste negeras. Vad som åter är förhanden är *densamma* oändligheten som alldeles nyss försvann i den nya gränsen; det oändliga har därför genom sitt upplyftande [*Aufheben*], igenom att passera den nya gränsen, inte blivit vidare uppskjuten, varken avlägsnad från det ändliga – då det endast består i detta, att gå över i det oändliga – eller från sig själv, då den är *till sig själv kommen*.

(1832/1923, s. 229–230)

När vi stöter på den reella gräns som gör den eviga freden eller talandet direkt till det universella auditoriet i praktiken omöjligt, och som därmed förvandlar målet från en realiserbar till en regulativ idé, blir också freden eller retoriken så som ett ”ständigt fortskridande närmande” istället till ett konstant upprepande av samma tillfälliga uppskjutande. Varje misslyckande att realisera idealet består i ett negerande av vad som framstår som en yttre gräns (sofisten, kungen, folket), utan att vi genom detta har rört oss bortom försökets egen ändlighet. Istället är vi fast i att asymptotiskt närma oss det rena betecknandet eller den eviga freden, och det enda sätt på vilket vi kan tvingas att fortsätta detta sisyfosarbete är om vi förblir moraliskt bundna till att upprepa det oundvikliga misslyckandet. Det enda vi kan göra är att föra ett evigt krig mot sofisten, oavsett om han kommer i form av en demagogisk folktalare eller en egennyttig diplomat, trots att vi vet att projektet redan på förhand är dömt att misslyckas. Diplomaternas oförmåga att fullständigt ikläda sig rollen som den rena representanten ska här inte hindra diplomatikåren från att outtröttligt fortsätta att försöka. Om de förblir motiverade av den eviga fredens ideal tänker sig Kant att vi trots allt kontinuerligt närmar oss dess omöjliga förverkligande. Denna process av ett oändligt närmande av idealets förverkligande är dock inte oändlighet i och för sig själv, eftersom varje enskilt försök oundvikligen strandar på sin egen ändliga motsats, på den gräns som hela tiden hindrar oss att nå ända fram. Men det är här Lacans förståelse av det ”psykologiska mellanspelet”, den negation som stör diplomatins rena betecknande, skiljer sig från den gängse och som därmed förmår erbjuda ett annat perspektiv på den eviga frågan om sofistens återkomst på retorikens och diplomatins område. Med det Freudianska begreppet *Vorstellungsrepräsentanz* pekar han ut ett problem som snarare än att komma utifrån, uppstår immanent i respektive fält.

Under ett av det ännu opublicerade tolfte seminariets sammankomster uppmanade Lacan sina åhörare att läsa Platons *Sofisten*. Som svar på denna uppmaning

höll kort därefter några av hans kollegor på den då nystartade *L'École freudienne de Paris* egna presentationer inom ramen för Lacans föreläsningsserie. Xavier Audouard, vid tillfället *analyste de l'école*, lyfte i sin föreläsning fram begreppet *Vorstellungsrepräsentanz* i samband med att han läste upp en kort passage ur Platons text. I detta utdrag diskuterar Theaitetos och Gästen imitationens två former: avbildningskonsten och skenbildstillverkningen. Den förra, menar Gästen, är den konst som imiterar det avbildade tingets verkliga proportioner medan den senare producerar verk som ”ger sken av att likna det sköna, därför att betraktaren är illa placerad, men [som] inte liknar det som det sägs att det liknar om man skulle få en möjlighet att överblicka det i hela dess utsträckning” (Platon, 236b, övers. 2000). Audouard sammanfattar sofistens problem på följande sätt:

Sofisten framställer illusioner men *utifrån det perspektiv i vilket hans interlokutör befinner sig*. Han skapar ”representanter av representationen”, *kopior av simulacrum*, ”Vorstellungsrepräsentanzen”. Hans konst är fantasmens konst. Det är här som *frågan* kommer att introducera sig, och om vilken man skulle kunna tro att den vore essentiell för hela dialogen: vilken status ska ges åt *icke-varat* – åt det som saknar varat – i simulacrum? Och likväl, vårt sätt att introducera den tenderar snarare att få oss att tänka att det i realiteten inte alls är på *icke-varats status* som tonvikten är lagd utan på det lilla mellanrum, kopians lilla förvrängning av den reella bilden, som fäster sig vid den partikulära synvinkel som observeras...ockuperas av observatören, och som konstituerar möjligheten att skapa simulacrum, sofistens *œuvre*.
(u.å.)

Vad begreppet *Vorstellungsrepräsentanz* – som Freud själv bara använde en enda gång – pekar mot är med andra ord att representationens (eller imitationens) problem inte är en fråga om det imiterades relation till originalet. Motsättningen mellan filosofi och sofistisk är därmed inte – vilket det länge framstått som – en fråga om ifall människan kan nå insikt om den eviga sanningen eller om vi är dömda att leva i *dóxa*. Istället ligger fokus på det mellanrum mellan det betecknande och det som betecknas. Det gap i vilket observatören eller subjektet befinner sig. Frågan kan således inte längre formuleras som om den gällde huruvida ett objekt har representerats eller imiterats på ett korrekt eller felaktigt sätt (något vi skulle upptäcka om vi bara kunde tillskansa oss en bättre utsiktspunkt), eller om denna distinktion ens är möjlig. Tvärtom handlar det om att vi oundvikligen kommer att konfronteras av ett glapp mellan föreställningen och dess representation. Det är i detta glapp som det Lacan kallar ”subjektets dialektik” uppstår (1973/2015, s. 246). För det handlar här inte om en representant som (på ett alltid otillfredsställande sätt) företräder ett existerande objekt (suveränens vilja, atenarnas villkor för fred eller terroristernas krav). Glappets effekter pekar snarare mot en process som är immanent i representationen. Problemet är inte att representanten och det representerade tinget ännu inte blivit ett, utan att denna sammansmältning blott är en föreställning som introduceras i och genom representationen själv. Myten om dess egen enighet, drömmen om en ursprunglig representant som betecknar det representerandes enighet med

det representerade är således en effekt av representationens funktion. Men, om en sådan representation faktiskt vore möjlig skulle människan snart sluta tala, eftersom vi då skulle besitta förmågan att med millimeterprecision formulera ett system i vilket vi redan sagt allt som går att säga. Med andra ord, det faktum att diplomater misslyckas med att mäkla fred beror inte på den individuella diplomatens okunskap eller illvilja, en oförmåga att, med Lacans ord, frigöra sig från det psykologiska mellanspelets orenligheter. Istället sätter diplomatens misslyckande fingret på ett problem som hemsöker representationen som sådan: Att det inte finns någon talare, diplomatisk eller annan, som direkt representerar ens sin *egen* vilja och sina *egna* argument. Den representativa akten störs konstant av att det system i vilket den utförs förutsätter en identitet som aldrig kan realiseras. Då alla sådana försök att etablera en ursprunglig *Vorstellungsrepräsentanz* – en representant som representerar representationen och som därmed kan utgöra ursprunget för all korrekt representation – därmed av nödvändighet misslyckas uppstår dock en dialektik varigenom detta bakslag måste förträngas till förmån för nya ”representanter av representationen”. Det är alltså i denna rörelse, i dialektiken mellan den ursprungliga *Vorstellungsrepräsentanz*, alltid redan förträngd, och den mångfald av nya bristfälliga kopior som subjektet uppstår, fastkilad i gapet mellan två misslyckanden.⁷

Representationens problem berör därmed inte diplomaters och sofisters moraliska tillkortakommanden, deras oförmåga att sträva efter den ursprungliga (men oppnåeliga) enigheten fångad i en *första Vorstellungsrepräsentanz*. Istället vittnar det ”psykologiska mellanspelet”, det som uppstår när en diplomat hostar lite för högt under en konferens (och det faktum att detta tolkas som ett meddelande rörande suveränens missbelåtenhet med diskussionerna) om vad Žižek kallar en ”opersonlig sanning” (2009, s. 149): Diplomaten illustrerar att vi aldrig själva talar eller att det åtminstone aldrig skulle kunna ha funnits en enighet mellan det vi säger och det vi menar, utan att subjektet, det som alltid talas av ett system hemsökt av sina egna inkongruenser, är satt att täcka över dessa motsättningar. Problemet med diplomatin ligger således inte i moraliska tillkortakommanden (vare sig hos hovets sofister eller hos giriga monarker), utan i diplomatin själv och i det harmoniska fält av evig fred och tillväxt som den utlovar. Den motsättning som uppkom mellan den nya och den gamla diplomatin i nästan samma stund som begreppet myntades under 1700-talet visar därmed en annan sanning än vad som verkar vara fallet vid första anblicken. För när den revolutionära gruppen *Les enragés*, krävde ”återkallandet av alla ambassadörer som befinner sig i suveränernas hov; avbrytandet av alla politiska eller diplomatiska relationer; och, om det är bevisat att vi behöver sändebud, att han inte får vara en före detta adelsman; samt att ett sådant uppdrag ska berövas varje möjlighet till förhandling med främlingen bortom blott kommersiella intressen” (Varlet & Kollektiv, 1790), fungerar inte diplomatin enbart som ytterlig-

7 Det var denna dialektik som Lacan försökte beskriva i det som har kommit att kallas hans teori om de fyra diskurserna (1991). Se också *Diplomacy and Ideology: From the French Revolution to the Digital Age* för en utläggning av Lacans teori om diskurserna i relation till diplomati (Stagnell, 2020).

are ett slagfält i vilken skillnaden mellan den korrupta aristokratin (den gamla diplomatin) och den blomstrande demokratin (den nya diplomatin) etableras. Istället illustrerar diplomatens hostning (och den mening som därur kan uttolkas) att det diplomatiska subjektet, likt sofisten inom retoriken, är fast mellan två ofullständiga system som trots allt utlovar sin egen respektive enighet. Å ena sidan har vi det betecknade, den representerade suveränens vilja som förutsätts inte förmå lämna något åt slumpen (vilket ger diplomatens hostning sin kritiska innebörd), och å andra det betecknande, de olika glidningar (och hostningar) som pågår medan representanten försöker kommunicera en viss mening. Det diplomatiska subjektets ursprung verkar därmed finna sig själv i en konstant rörelse mellan överflöd och brist, aldrig riktigt tillräcklig och alltid redan för mycket mening.

Bortom specificiteten hos det diplomatiska fältet – det vill säga att det diplomatiska subjektet är skapat, inte som en konsekvens av att suveränen själv inte kan befinna sig på två platser samtidigt (och därmed exempelvis inte på samma gång leda trupperna och mäkla fred), utan som ett svar på att det inte finns en representant som korrekt kan representera suveränens vilja – förkroppsligar diplomaten en större sanning som också retoriken måste konfrontera. Subjektet är inte den absoluta monarken, vars härskande över språket och tingen är oinskränkbart, men det är heller inte en representant bland andra, blott talad av ett system som undgår dess grepp. Denna antagonism blir bara synlig i enlighet med vad Lacan, efter Freuds begrepp *Nachträglichkeit*, beskrev som en efterhandsverkan: Först i efterhand, ställd inför känslan av sin egen otillräcklighet, kan subjektet postulera dessa två harmoniska idealpoler. Vad diplomaten visar oss är att vi inte får lockas att tro att endera sidan har rätt svar, att diplomati antingen har utvecklats för att det är den förhandlingspraktik som erbjuder suveränen bäst resultat eller för att den svarar mot människans behov av mediering mellan ett vi och 'den andre' som oundvikligen uppstår som identitetens motpol. Diplomaten visar oss snarare att subjektet som sådant uppstått som effekten av någon slags fruktansvärd katastrof och att upprätthållandet av detta system av "ständigt fortskridande närmande" därmed inte är vår högsta moraliska plikt, utan det som obönhörligen leder oss mot det Hegel i sin rättsfilosofi kallade 'krigets oundviklighet'.

Vad innebär detta då för den som intresserar sig för det problem som retoriken och diplomatin har gemensamt, det vill säga representationens? För det första måste det handla om att inte söka deras respektive tillkortakommanden i externa orsaker, hos kringvandrande vishetslärare, teknologiska landvinningar eller dubiösa ambassadörer. Istället måste vi försöka förstå hur begreppet som sådant fungerar som någon slags förträngning, en dröm om en ny enighet satt att glömma den tidigare misslyckande, och som därmed, som en effekt av bortträngningen, alltid hem-söks av detta tidigare bakslag. För det andra bör vi inte behandla dessa figurer som vandrar omkring under diplomatins eller retorikens tecken (oavsett deras moraliska läggning) som antingen hotfulla fiender eller som efterlängtade frälsare. Läst på rätt sätt avslöjar istället varje subjekt sanningen om de motsättningar som hem-söker det system inom vilket detta subjekt talar och blir talat. Representationens problem är således blott en effekt av dess praktik, men sedd från sidan avslöjar den-

na antagonism trots allt någonting om det system vars roll det är att både föda och omintetgöra motsättningen.

Litteratur

- Audouard, X. (u.å.). «Séminaire 26 Mai 1965». I J. Lacan, *Le séminaire, XII: Problèmes cruciaux pour la psychanalyse, 1964-1965*. opublicerad.
- Carcasson, M. (2000). «Unveiling the Oslo Narrative: The Rhetorical Transformation of Israeli-Palestinian Diplomacy». *Rhetoric & Public Affairs*, 3(2), 211–245.
<https://doi.org/10.1353/rap.2010.0145>
- Deos, A., & Pigman, G. A. (2010). «Sustainable Public Diplomacy: Communicating about Identity, Interests and Terrorism». I C. M. Constantinou & J. Der Derian (Red.), *Sustainable diplomacies* (s. 151–172). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Der Derian, J. (1989/2009). «Arms, hostages, and the importance of shredding in earnest: Reading the national security culture (II)». I *Critical practices in international theory: Selected essays* (s. 31–42). London: Routledge.
- Fletcher, C. (2015). *Diplomacy in Renaissance Rome: The rise of the resident ambassador*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Frigo, D. (2008). «Prudence and Experience: Ambassadors and Political Culture in Early Modern Italy». *Journal of Medieval and Early Modern Studies*, 38(1), 15–34.
<https://doi.org/10.1215/10829636-2007-017>
- Garden, G. de. (1833). *Traité complet de diplomatie, ou théorie générale des relations extérieures des puissances de l'Europe*, tome premier. Paris: Librairie de Treuttel et Würtz.
- Grotius, H. (1625/1901). *The rights of war and peace: Including the law of nature and of nations translated from the original Latin of Grotius with notes and illustrations from political and legal writers*. (A. C. Campbell, Övers.). London: M. Walter Dunne.
- Hampton, T. (2009). *Fictions of embassy: Literature and diplomacy in early modern Europe*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Hegel, G. W. F. (1832/1923). *Sämtliche Werke. Bd 3, Wissenschaft der Logik, T. 1*. Leipzig: Felix Meiner.
- Hotman, J. (1603). *L'ambassadeur*. [okänd]: [okänd].
- Howell, B. W. (2008). «Reagan and Reykjavík: Arms Control, SDI, and the Argument from Human Rights». *Rhetoric & Public Affairs*, 11(3), 389–415.
<https://doi.org/10.1353/rap.0.0045>
- Kant, I. (1795/2018). *Om den eviga freden* (A. W. Johansson, Övers.; 2:a uppl.). Göteborg: Daidalos.
- Kelley, C. E. (1988). «The public rhetoric of Mikhail Gorbachev and the promise of peace». *Western Journal of Speech Communication*, 52(4), 321–334.
<https://doi.org/10.1080/10570318809389645>
- Lacan, J. (1991). *Le séminaire, livre XVII: L'envers de la psychoanalyse, 1969—1970* (J.-A. Miller, Red.). Paris: Éditions du Seuil.
- Lacan, J. (1973/2015). *Bok XI: Psykoanalysens fyra grundbegrepp* (C. Franzén & M. Svensson, Övers.). Hägersten: Tankekraft Förlag.
- Lid Falkman, L. (2009). *Ledarskapande retorik: Dag Hammarskjöld och FN:s övriga generalsekretärer som scen för karisma, dygder och ledarideal*. Stockholm: Economic Research Institute, Stockholm School of Economics (EFI).
- Oliver, R. T. (1950). «The speech of diplomacy as a field for research». *Central States Speech Journal*, 1(2), 24–28. <https://doi.org/10.1080/10510975009362261>
- Oliver, R. T. (1951). «Role of speech in diplomacy». *The Southern Speech Journal*, 16(3), 207–213. <https://doi.org/10.1080/10417945109371174>

- Oliver, R. T. (1952). «Speech in international affairs». *Quarterly Journal of Speech*, 38(2), 171–176. <https://doi.org/10.1080/00335635209381760>
- Perelman, C. (1975). «Philosophie, rhétorique, lieux communs». I A. Mercier & M. Svilar (Red.), *Philosophes critiques d'eux-mêmes*, vol 1 (s. 175–226). Bern: Verlag Herbert Lang.
- Perelman, C. (1977/2004). *Retorikens imperium: Retorik och argumentation* (M. Rosengren, Övers.). Stockholm/Stehag: Brutus Östlings bokförlag Symposion.
- Rousseau, J.-J. (1789/1964). Jugement sur le projet de paix perpétuelle. I *Œuvres complètes de Jean-Jacques Rousseau*, vol. III (s. 591–600). Paris: Gallimard.
- Stagnell, A. (2020). *Diplomacy and Ideology: From the French Revolution to the Digital Age*. London: Routledge.
- Varlet, J.-F., & Kollektiv. (1790). *Pétition, ou Manifeste d'une partie du souverain à ses délégués, signée sur l'autel de la patrie, et présentée le jour où le peuple se lèvera en masse pour résister à l'oppression avec les seules armes de la raison*. Paris: de l'impr. de P. Provost.
- Yang, M. M. (2011). «President Nixon's Speeches and Toasts during His 1972 Trip to China: A Study in Diplomatic Rhetoric». *Rhetoric & Public Affairs*, 14(1), 1–44. <https://doi.org/10.1353/rap.2011.0012>
- Žižek, S. (2009). *The parallax view*. Cambridge, Mass.: MIT Press.